

KrvA	– V. Krėvė, Apsakymai ir padavimai, V., 1955.
MarcP	– J. Marcinkevičius, Pušis, kuri juokėsi, V., 1961.
Mick	– V. Mickevičius-Kapsukas, Mokinio biblioteka, leid. II, K., 1959.
PetS	– V. Petkevičius, Speiguoti pavasariai, V., 1965.
RV	– Raudonoji vėliava.
Sluc	– M. Sluckis, Geriau mums nesusitikti, V., 1961.
SimO	– I. Simonaitytė, ... o buvo taip, V., 1960.
ŠimG	– K. Šimonis, Gyvenimo nuotrupos, V., 1959.
TLR	– Tarybų Lietuvos rašytojai, V., 1957.
Ts	– Tiesa.
VncD	– A. Venclova, Draugystė, V., 1961.
VžgD	– Vaižgantas, Dėdės ir dėdienės, K., 1945.
Žem	– Žemaitė, Rudens vakaras, K., 1960.

APIE VIENĄ KONSTRUKCIJĄ TIKSLUI REIKŠTI J. ELZBUTAS

I. Musteikienė straipsnyje „Veiksmažodiniai žodžių junginiai su tikslo naudinku dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje“, rašydama apie žodžių junginius su būtina bendratimi, pažymi: „Šios grupės žodžių junginiams būdinga tai, kad juose galima tik galininkinių veiksmažodžių bendratis, kuri valdo ne galininką, o naudininką“¹. Pavyzdys: „Ekonomikai darniai vystyti bus įsteigtas specialus planavimo organas“. Čia yra galininkinio veiksmažodžio bendratis „vystyti“, o naudininką „ekonomikai“ galima pakeisti galininku „ekonomiką“. Bet, jau kitoje straipsnio vietoje, randame ir tokių pavyzdžių: „Dabar kasa aplink kiekvieną (laukelį) gilokus griovius drėgmei nutekėti...“, „Vėl kiekvieną rytą motina kuria krosnį, atidaro duris dūmams išeiti“². Čia yra negalininkinių veiksmažodžių bendratys ir naudininkas gali būti pakeistas ne galininku, o vardininku.

Kas tai – klaida ar atsitiktinumas? Tur būt, nei viena, nei antra. Štai, pavyzdžiui, pilnas tekstas Cvirkos „Klausimų“:

Atskrido gandrai su dideliu gurkliu. – Gandre, gandre, kas tavo gurkly? – Kunigo pinigai. – Kam tie pinigai? – Dalgiui pirkti. – Kam tas dalgis? – Šieneliui piauoti. – Kam tas šienelis? – Karvėms esti. – Kam tos karvės? – Pieneliui milžti. – Kam tas pienelis? – Piemenėliams gerti. – Kam tie piemenėliai? – Kiaulėms ganyti. – Kam tos kiaulės? – Šlaitams knisti. – Kam tie šlaitai? – Kviečiams sėti. – Kam tie kviečiai? – Riestainiams kepti. – Kam tie riestainiai? – Boboms valgyt. – Kam tos bobos? – Parakui trinti. – Kam tas parakas? – Kiškiams šaudyt. – Kam tie kiškiai? – Ponams valgyt. – Kam tie ponai? – Ant tvoros pakarti. (Petras Cvirka, Raštai, VII, Vilnius, p. 241–242).

9 pavyzdžiai yra tipo „dalgiui (=dalgi) pirkti“ ir 4 – „karvėms esti (=kad karvės estų)“. Šiaipjau klausančiam žmogui tas skirtumas anaipol ne iš karto krinta į akis.

J. Jablonskis pateikia tik sakinius tipo „dalgiui pirkti“³, apie galimumą pakeisti kurį komponentą nieko nerašo. A. Potebnia pavyzdžius „льжицъ ясти дружинѣ“

¹ Kalbotyra, t. XVI, V., 1967, p. 18.

² Ten pat, p. 9.

³ J. Jablonskis, „Rinktiniai raštai“, t. I, V., 1957, p. 598–599.

ir „ашарелей нушлустит“⁴ jungia po bendru pavadinimu „naudininkas su bendratimi“; skirtumas tarp jų išryškėja tik kontekste.

Paimkim tokius pavyzdžius: a) „padėjo kėdę svečiui pasodinti“, „atnešė grūdų viščiukams palesinti“ ir b) „padėjo kėdę svečiui atsisėsti“, „atnešė grūdų viščiukams lesti“. F. Kuršaitis pažymi, kad veiksmažodis turi būti galininkinis⁵. Bet to dar nepakanka: pavyzdyje „atnešė grūdų viščiukams lesti“ taip pat turime galininkinio veiksmažodžio bendratį. Tiksliau būtų klausimą suformulavus taip: ar galima laikyti dvejybinio tikslo naudininku tokią konstrukciją su bendratimi, kur naudininkas gali būti pakeistas ne galininku, o vardininku? Matyt, į šį klausimą tenka atsakyti teigiamai. Reikia tik tokius pavyzdžius, kaip „padėjo kėdę svečiui atsisėsti“, atskirti nuo „liepė svečiui išėiti“. Pasakymuose su „liepė“, „leido“, „patarė“, „pasiūlė“, „nurodė“, „įsakė“ galima po veiksmažodžio rašyti dvitaškį ir liepiamąją nuosaka pakeisti bendratį. Konstrukcijoje „padėjo kėdę...“ to negalima padaryti. Be to, esama skirtumo tarp „padavė viščiukams lesti“ ir „atnešė grūdų viščiukams lesti“ (nėra tiesioginio padavimo). Paskutiniu atveju galima įžiūrėti paskirtį, bendratį čia prideda dar tikslo atspalvį. Beje, kai naudininkas reiškiamas daiktavardžiu, nereiškiančiu asmens ar gyvos būtybės, paskirties prasmės nėra: „Ore esąs deguonis yra reikalingas divalentės geležies hidroksidui pavirsti trivalentės geležies hidroksidu“ (V. Babilius, „Kaip taupyti metalą“, Vilnius, 1963, p. 7). Tokioms konstrukcijoms reikia rasti vietą linksnų sintaksėje.

Valstybinis K. Preikšo pedagoginis institutas
Rusų kalbos katedra

Įteikta
1967 m. gruodžio mėn.

⁴ А. А. Потебня, „Из записок по русской грамматике“, М., 1958, стр. 388–390.

⁵ „Gramma tikder littaušchen Sprache“ von Dr. Friedrich Kurschat, Halle, 1876, S. 406.